

~~30275~~

2-64103

Tuuslar.

Inimesed on olnud vastastikuse arusaama järgi ikka hääd ja halvad segamini. Erakordsete võimetega nõiad on teotsend teiste suhtes aina küll positiivses, küll negatiivses suunas. Kui aga kogu elu surutakse vägivaldselt nii ahtasse raamistikku, nagu meil Eestis aastasadadeks, kus pole lihtsalt võimalustki suurejoonelisemaks tegevuseks, mis meeliliigutavalt »hääd» või põrutavalt »halba» suudavad siis nõiadki siin enam massifantaasiale pakkuda! Kui kõik elu mõõdupuud pressitakse nii väikesteks-väikesteks, et isegi suurt ja jõulist elamust ei süti enam virelevas ja tuimenevas orjahinges, mis suurt ja jõulist suudab säilitada siis nõidus siin oma positiivsest või negatiivsestki suunast! Väikeks pisielus nokitsejaks ja urgitsejaks, inferioorsustundes tigetsejaks ja kadetsejaks, hädakeste toherdajaks ja tundseldajaks on moondund meie nõid.

Arusaadav siis, et meie ärkamisaja romantika ja mineviku idealiseering otse vajas autosugestiooniks ja tegeliku väiksuse kontrastiks aina suurt ja vägevat kõikjal rahvaloomingus — suuri mõõte, suuri võimeid, tegusid ja saavutusi. Muidugi ka nõidadele omisteti siis suurt vägevust ja võimu — või vähemalt suuri nimetusigi. Alles selgesilmne ja kainepäine J. HURT õpetas meid reaalselt hindama ja asjalikult koguma oma tõelist vanavara, — enne teda peeti küll fanaatiliselt kirglikku, kuid siiski ainult härrasmehelikku pühapäeva-jahti mingi oletetava muistse suuruse jälgedele. Rahvasuud kuulati ja usuteldi päämiselt niivõrd, kui võrd sellest suudeti välja lugeda katkeid ja kilde »kadund» ja »ununend» hiilgusest. Ja kus rahvasuust midagi ei leitud, sääl konstrueeriti kas või kunstlikke suurusi paralleelide, viibete ja hüpoteeside najal.

Üks selliseid oma aja lapsi on ka t u u s l a r, soome tuuletark, kes esineb Kreutzwaldi »Kalevipojas» üsna silmapaistval kohal ja on meelitand koguni meie kunstnikke end pildistama. Meie folkloristlikus kirjanduses aga tuuslar on jäänud kuidagi nagu kahesilmavahele: ainsa artikli temast on avaldand M. J. EISEN oma rahvaraamatus »Kodupoolist» (Tallinnas, 1902), lk. 108—120. Kõige olulisem sääl on deskriptiivne kokkuvõte tuuslari episoodist »Kalevipojas», mille avaldan siin muutmatul kujul (lk. 108—110):

Linda on leseks jäänud. Varsti pärast Kalevi surma tuleb kosilasi hulga kaupa tedretütart enestele õngitsema. Muude seas ilmub Kalevi taadi sugulane Soome tuuslari Lindale kosja. Linda ometi on kindla otsuse teinud eluaja leseks jääda. Saadab kõik kosilased tagasi, saadab Soome tuuslari.

Muud kosilased lepivad oma kurva saatusega, ei lepi ometi tuuslar. Mis nõuuga ei õnnestanud, tahab ta jõuga korda saata. Ta hakkab parajat silmapilku ootama, mil Lindat võiks ära röövida. Seda silmapilku ei pruugi ta kaua oodata. Ühel päeval lähevad Linda pojad kottu välja. Linda üksi jääb koju. Nüüd paras aeg käes.

Tuuslar purjutab paadiga Linda eluaseme ligidale, jätab siis paadi randa ja läheb ennast varjul hoides Linda tua poole. Ukse ees piatab tuuslar korra, vaatab veel ümber ja tormab siis tuppa Linda kallale, kes lee ääres kulbiga leent segab. Kargab kohe kulliküüntega Linda vööst kinni ja tahab saaki paati viia. Küüntega ja hammastega hakkab Linda röövijale vasta. Kes teab, kas oleks tuuslar Lindast jagu saanud, kui mitte nõiasõnu appi poleks võtnud. Need nõiasõnad nõrgendavad Linda jõudu. Linda ei jõua enam vasta panna, tuuslar võib temaga teha, mis tahab.

Siiski ei heida Linda veel lootust ära. Viimses hädas hakkab ta appi hüüdma. Hüüab appi inimesi, hüüab vaimusid, hüüab Ukutki. Ei tule appi inimesed, ei tule appi vaimud, appi tuleb ainult Uku.

Tuuslar jõuab saagiga parajalt Irumäele, kui ruttu suur kõuepilv tõuseb. Väik lööb rööviija pihta. Lindast saab kivilisammast Irumäel. Seda kivilisammast hakatakse pärast Iru ämmaks hüüdma. Tuuslari langeb välgust maha, ärkab ometi natukese aja pärast raskest minestusest. Nähes, et Linda kadunud, ei tuuslaril enam aega otsima hakata. Ta plagab paadi poole, kargab paati ja purjutab koju tagasi. Saabki õnnelikult koju.

Seni on Linda pojad koju jõudnud. Otsivad igalt poolt ema taga, ei leia. Viimaks saab noorem poeg aru kätte, et tuuslar ema ära röövinud. Noorem poeg — Kalevipoeg — kohe ema otsima. Mere äärde jõudes ei leia lootsikut, mis teda üle lahe kannaks. Vesi aga ei pia meest kinni. Kargab vette, ujub üle lahe. Soome kaldal hakkab uuesti tuuslari otsima. Tüki aja pärast leiab tuuslari maja, tuuslari enese aga murul leiba luusse laskemas.



Tuuslar ja Linda
G. Mootse, «Lasteleht» 1911, lk. 149.

langeb mehi murule, verd voolab ojana. Üksi jääb tuuslar järele.

Nüüd tuuslar paluma. Tunnistab oma röövimise üles. Räägib, kudas välk ta Irumäel maha löönud ja kudas ta härgates Lindat enam pole leidnud.

Kalevipoeg ei usu aga tuuslari juttu. Nimetab seda valeksi ja lubab valelikule parajat palka maksta.

Enne veel kui tuuslar midagi võib vastata, sasib Kalevipoeg uuesti tammest kinni ja virutab tammega tuuslarile pähä. Nagu kott langeb tuuslar maha, ei liiguta enam oimegi.

Kalevipoeg arvab ema tuuslari juures peidus olevat. Otsib kõik urkad ja korkad läbi, ei leia ema kusagiltki. Nüüd hakkab küll kahetsema, et tuuslari tapnud, enne kui ema leitud, aga mis see kahetsemine enam aitab. Tuuslari suust ei tule enam sõna välja.

Nii kujutab Kalevipoja laul meile tuuslari lugu II 801—828, III 167—434 ja V 262—770.

Järgnevail lehekülgedel Eisen jõuab kahele lõpptulemusele: »Me ei või muud kui peame terve Linda ja Lindaga üheskoos tuuslari Kreutzwaldi luuletuseks pidama, luuletuseks, mis rahvaluulest tuge ei leia» (lk. 118) ja »Laulutargast Väinämöisest nähakse Kreutzwald tuuletarga tuuslari teinud olevat» (lk. 119). — See on tõesti õige: tuuslar näikse ebarahvapärane Kreutzwaldi sünnitus. Isegi Kreutzwaldi epigoonid pole arendand seda kujutelma põrmugi edasi: meie hiiglasuured vanavarakogud lihtsalt ei tunne tuuslarit üldse mitte.¹

¹ Ainult paar Kreutzwaldi järelaimust võime leida. Nii näit, kirjutab J. PIHLAKAS Suhum-Kale asundusest pika jutu Jüri murrakus »Ilma iare oitsijad» (H II 33, 852/9, nr. 2), kuhu ta on põimind ms. ka värsid:

Kust aga sai Kreutzwald ise sellise kummalise sõna? Milliste prototüüpide järgi ta konstrueeris oma kunstliku »tuuslari»? Ühendamine (samuti ebarahvapärased!) tuuletargaga on ju ilmsesti alliteratsioonist tingitud mõttekäigu-spekulatsioon, mis keeleliselt ei suuda pakkuda isegi rahvaetümologiseerimiseks rahuldavat alust. Önneks on meil säilund üks Kreutzwaldi kiri Õpetet Eesti Seltsile 1849. a., mis valgustab kogu seda tumedat küsimust ja mille avaldan siin sellepärast täielikult¹:

An die gelehrte Estnische Gesellschaft zu Dorpat.

Die von der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften herausgegebenen Beiträge zur Kenntniss Finnlands in ethnographischer Beziehung von ANDR. WARELIUS² bieten höchst interessante Anknüpfungspunkte für das Volksleben unserer Esten dar, ich will die Aufmerksamkeit der gel. Estnischen Gesellschaft darauf hinlenken u. hier im Fluge Einiges hervorheben, was mir beim Lesen des Büchleins aufgefallen ist. Überraschend war mir zuerst die Verwandtschaft von Sagen.

Wie bei den Finnen die Lappen, werden bei den Esten die Finnen (*Soomlased*) für mächtige Zauberer gehalten, namentlich in Strand-Wierland u. Allentacken, wie solches aus Erzählungen u. Liedern bewahrheitet wird. Ob diese Erzählungen auf historischen Boden beruhen u. mit den alten Bewohnern des überseeischen Nachbarlandes in irgend einem Zusammenhange stehen: möchte schwer zu beweisen sein, indessen ist es auffallend genug, dass der in Wierland sehr gebräuchliche³ Ausdruck *tuuslar* für Zauberer (davon *tuseldama* zaubern) mit dem Finnischen Ortsnamen *Tuusla* zusammentrifft. In einem vor einigen Jahren aus dem Maholmschen Kirchspiele⁴ aufgenommenem Liede, worin der Bau einer Hexenwohnung geschildert wird, kommt folgende Stelle vor:

»Soome suurta sõna tarka
Tuuslarita tuule tarka
Soare moalta Moama [sic!] tarka

ja muid kuulsamaid tarkasi ei jäätud maha. Seidse nädalad vältas laeva laadimine, siis võis sõit akata» (ibid. lk. 853).

¹ Käsikiri leidub Õp. E. Seltsi kirjakogus MA 169: 7 (endine tsitaat oli: GEG, DH 137).

² Aus dem XIII Bändchen der Beiträge zur Kenntniss des Russischen Reiches und der angränzenden Länder Asiens; herausgegeben von K. E. v. Baer und Gr. v. Helmersen. St. Petersburg, 1849.

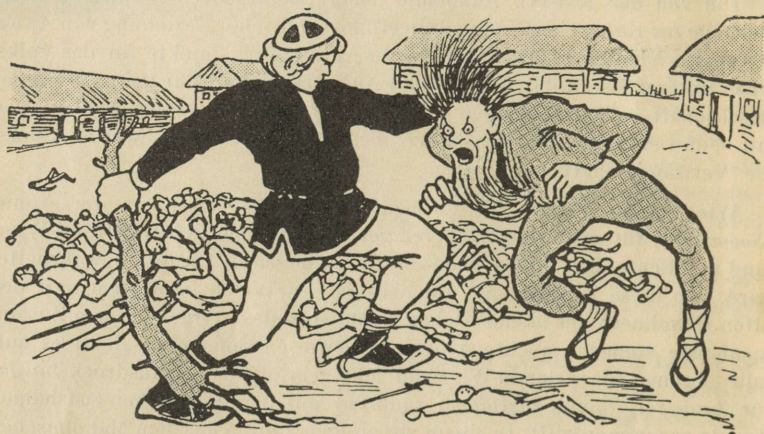
³ Tüüpiline näide, kuivõrd ebausaldetav on Kreutzwald oma huupi väidetud andmetegel

⁴ Viru-Nigula.

Põhjast tullid pobbisejad,
Lane metsast lauso-naised
Tuulis-sarest tuseltajad,
Soomest sola-puhhujad.

In einer Variante, die mir bis dahin unverständlich war, lauten die letzten Verse:

Tuuslast tullid tuseldajad,
Tuulis-sarest sajjatajad,
Soomest sola-puhhujad,
Lawwas-sarest lobbisejad.



Tuuslar ja Kalevipoeg
K. A. Hindrey oma lasteraamatus »Kalevipoeg» (J. Ploompuu kirjastus
Tallinnas).

Die Finnische Sage von Verwandlung der Federn in Krieger (pag. 79) wird in Strand-Wierland also erzählt: Ein Finnischer *Tuuslar* floh von Feinden verfolgt nach Lawwa saar, verwandelte während der Flucht eine Menge Fische in Seeungeheuer (*merre-kollideks*), um die Verfolger abzuschrecken, doch als diese dessen ungeachtet die kleine Insel erreichten, da nahm der Zauberer eine Handvoll Federn aus dem Busen u. blies sie in die Luft. Bald darauf schneite es Krieger wie Schlossen herab, welche die Insel bedeckten u. die Feinde in wilde Flucht schlugen. Der *Tuuslar* hauste noch später noch viele Jahre auf Lawwa-saar, spielte dem Wierländischen Küstenvolke manchen bösen Schabernack bis er zuletzt auf dem grossen nordischen Adler¹ abzog u. nicht mehr zurückkehrte. Die Insel blieb lange

¹ Ka *põhjakotkas* on Kreutzwaldi lemmik-kuju, mil pole rahvatraditsioonis tõsisemat tuge. Vt. M. J. EISEN, Eesti vana usk, lk. 259.

unbewohnt, denn Niemand wagte sich dort nieder zu lassen; endlich kamen friedliche Finnen, die den Zauberbann (*nõia-wõrgutused*) lösten, u. deren Nachkommen noch gegenwärtig die Insel bewohnen. Bezüglich auf diese Sage hört man häufig spielende Kinder Feder in die Luft blasen wobei sie sprechen: »*katsume, kas same söa-mehhi?*»

Im Wirbelwinde meint auch der Este eine wildrumorende Hexe zu sehen, er wirft gleich den Finnen sein Messer in den aufwirbelnden Staub u. freut sich königlich, wenn er nachher dasselbe nicht wieder findet, indem er dann die alte *Soome-ämm* oder *ätt* für getroffen hält. Sichtbar sollen die Hexenweiber nur dann werden, wo sie schwer verwundet nicht mehr forteilen können. Vom Forttreiben der Vögel weiss die Estnische Sage nichts, eben so wenig von einer Sehnsucht die den Messerwerfer treiben soll seine Waffe nachzuziehen. — *Irro-ämm*, eine in Stein verwandelte Hexe, gehörte auch zu solchen Windfahrerinnen. Dieses famöse Weib hatte es besonders auf Liebende abgesehen, verursachte den heimkehrenden Hochzeitsgästen (*pulma sajale*) im Sommer Staub, im Winter Schneegestöber, wodurch manche Neuvermählte halberblindeten oder des Weges verfehlend im Schnee umkamen. Da kam zum Glück ein weiser Dagoer (*tark Hüglane*)¹, der mit seinem Speer (*odda*) die Hexe im Aufwirbeln traf, sie so schwer verletzte, dass sie augenblicklich niedersank, zum Glück jedoch noch so viel Besinnung hatte, sich in Stein zu verwandeln, um gegen spätere Misshandlungen geschützt zu sein. So steht sie noch heutigen Tages auf dem Irroschen Berge. Der Stein hat die besondere Eigenschaft: vom Berge hinab gewälzt immer wieder auf den alten Fleck zurückzukehren. Muthwillige Bursche haben das steinerne Mütterlein oft vom Berge hinunter burzeln lassen, aber siehe da! am anderen Morgen stand sie wieder auf dem alten Platz. Nach einer anderen Relation wird einst tief aus Norden (*süggawalt põhja maalt*) ein mächtiger Zauberer kommen, der den Stein beleben u. die *Irro-ämm* mit nach der Heimath führen wird.

Auch die auf Kirchenbauten bezüglichen Finnischen Sagen stimmen darin mit unseren Estnischen überein, dass böse Mächte ins Spiel treten, die den Bau hindern oder modificiren. Es mögen wenige ältere Kirchen in Estland gefunden worden, über deren Bau keine Sagenmärchen im Volke existiren. Die höheren Kirchthürme kamen in der Regel nur dadurch zu Stande, dass man ununterbrochen Tag u. Nacht fortarbeitete, weil widrigen Falles die vollbrachte Tagesarbeit in der Nacht zerstört ward (Halljal in Estland). Sind dagegen die Kirchen ohne Thurm, z.B. Rappel in Estland, oder steht der kleine winzige Thurm in auffälligem Missverhältniss mit dem Schiff der Kirche, so waren es allemal böse Mächte, die solches verschuldeten. — Wenn wir den Baumeister des Olai Thurmes einen Pakt mit dem Schwarzen schliessen sehen, um seiner übernommenen Verpflichtung nachzukommen, so haben wiederum bei anderen Bauten mächtige Zauberer die hindernden Mächte zerstören müssen. So z.B. bekam die Kirche in Kusal

¹ On huvitav, et veel aastal 1849 on *hüglane* Kreutzwaldi teadvuses Hiiumaa elanik, kuna hiljem see on saand hiiu tähenduse (Riese).

mit Hilfe eines Zauberers einen ansehnlichen Thurm, den nachmals der Blitz drei Mal zerstörte, bis man ihn zuletzt in seiner gegenwärtigen Gestalt stehen liess. (Saaks aitaw taewa wäggi, kes Jummalä koea kõrguse allandas, ka liggimail süddame kõrgusi rõhhuma, et mõnni mees wanna sõnna mele tulletaks: kes koera sabba muido tõstab kui koer isse!) Eine weitläufigere Ausführung dieses Gegenstandes würde die Grenzen vorliegender Andeutungen überschreiten, hier galt es nur auf die Verwandtschaft hinzuweisen.

Ferner finden wir in Estland die Namen: *Hiide-auad*, *Hiide wärred*, *Hiide-kiwwid* u. *Jäätlaste-ahherwarred*, die ebenfalls mit Finnischen Namen übereinstimmen, ohne dass unsere gegenwärtigen Esten irgend eine Erklärung darüber geben können, was die so bezeichneten Gegenstände bedeuten. Im Hagerschen Kirchspiel in Harrien habe ich in einem Walde drei grössere Steinhaufen gesehen, die *Hiide-wärred* heissen, andere ähnliche, weit kleinere Steinhaufen giebt es an verschiedenen Orten, das Volk nennt sie *Hiide-auad*. Ein grosser Stein etwa eine Werst vom Gute Alt-Sommerhusen in Strand-Wierland, heisst *Hiide-kiwwi*; ein zweiter gleichnamiger Stein liegt etwa 3 Werst von der Poststation Runafer unweit eines kleinen nach dem Gute Erlenfeld führenden Weges. — *Jäätlaste-ahherwarred* werden in allen Gegenden Estlands solche Stätten bezeichnet, wo vormals menschliche Wohnungen *mutmasslich* gestanden haben; dagegen *ahherwarred* schlechtweg, wo Opferstellen u. andere deutliche Spuren ganz entschieden auf eine frühere Wohnung hindeuten. *Jäätlaste* ist kein Volknamen, vielmehr mit *jäät-ma* früher urbar gewesenes (nicht wie Hupel angiebt »unbrauchbares») Land, gleichen Ursprungs.¹

Bei den Finnen soll ganz Estland *Wirro-ma* heissen, der Finnische Ortsnamen *Wiro-lahti* ist von *Wirro* Estland u. *lahti* Meerbusen, zusammengesetzt: das am Estnischen Meerbusen gelegene Land.

In welchem Zusammenhange mag aber der Finnische Volksname *Lappalised* (die Lappen) mit unseren *lappolised*, ungebetene Gäste stehen? Die in einer Note pag. 88 beigebrachten Vermuthungen über den Stamm des Wortes *Lappi* gewähren durchaus keine Befriedigung.

Diese flüchtigen Andeutungen zeigen soviel Verwandtschaftliches zwischen Esten u. Finnen, dass — wollte ich das Beispiel unseres grossen Grammatikers Hrn. Pastor Ahrens nachahmen — hieraus *ungezungen* (?) hervorgehen müsste: die Estnische Sprache sey eine Tochter der Finnischen.² Leider kann ich die Unfehlbarkeit des Pabstes in diesem Punkte nicht anerkennen, vielmehr lautet mein rationalistisches Glaubensbekenntniss also: Finnisch u. Estnisch sind leibliche Töchter *einer* Mutter, die erstere erhielt vom Hause aus mehr Pflege u. eine sorgfältigere Erziehung, während

¹ Rootsist läbi soome keele vahetalituse eestisse jõudnud *jättilane* on leidnud Kreutzwaldi kõrval veel teisegi rahvaetümologiseerija: J. JUNG ühendab selle nimelt eesti *jätis*-sõnaga (H II 42, 331, nr. 12).

² Ligemalt poleemikast soome ja eesti keele kui ema ja tütre kohta vt. »Eesti kirjandus» 1931, lk. 94.

die andere »*karja lapse kombel*» auf eigene Hand aufwuchs. In mannbaren Jahren erwachte die mädchenhafte Eitelkeit, die Jungfrau fing an sich zu putzen, ging täglich mehrmals an die Quelle, um eins u. das andere am Anzuge zu ändern. Es gab damals keine Pariser Modebilder, noch weniger geschickte Kammermädchen, die nachhelfen konnten, sie musste sämtliche Ideen ihres Köpfchens mit eigener Hand ausführen. Die Reize des anmuthigen Kindes lockten fremde Jünglinge herbei, die seine Schönheit bewunderten. Da war es auf einmal mit der kindlichen Unbefangenheit vorbei; die Kleine wurde täglich eitler u. in demselben Grade eigensinniger. Man bot ihr Finnische Schuhe (*Soome-kingad*) an, sie blieb bei ihren Pasteln. — Jetzt kommen nach Jahrhunderten auf einmal kluge Leute, die unserer altgewordenen Jungfrau von Kopf bis zu den Füßen Finnische Kleidung anhängen wollen, u. das soll sie ruhig dulden? Das wird sie aber nicht thun. Sie hat die von Jga...¹ ihr angelegten Römischen Fesseln zerrissen u. wird auch mit der Zeit die Finnischen Stricke zerreißen. Die Suffixe sind ihr fixe Ideen. Warum sollte sie auch Braten u. Salat nach dem Heller-Ahrenschen Vorschlage drei Mal von einer Schüssel essen, dabei ein u. dasselbe Gericht unter zwei verschiedenen Namen auftragen lassen, wo gar kein Mangel an Schüsseln ist? — Bei aller Achtung für die Finnen u. ihrer Sprache dürfen wir unserer freigebohrenen Landestochter ihnen nicht zur Sklavin überlassen. — Mit eben so viel Recht, wie Ahrens in seinem etymologischen Wörterbüchlein eine Menge Estnischer Wörter aus dem Finnischen ableitet, könnte man die Finnischen aus dem Estnischen ableiten. Die Finnen haben so wenig von den Esten, wie diese von ihnen gestohlen, ihr Verwandtschaftliches wurde ihnen mit der Muttermilch eingeflösst.

Werro, den 23. April 1849.

Kreutzwald.

See kiri paljastab meile tuuslari ja Iru ämma (alias Soome ämma) motiivi algselt sootu teistsugusena kui trükitud »Kalevi-pojas», kus oli ju vaja liita ja sulatada kõik kuidagiviisi kokku kalevipoja nime ümber üheks ülevaks, »originaalseks» ja »natsionaalseks» popurriiks. Nähtavasti siis juba Vareliuse vihukene on annud Kreutzwaldile siin esimese tõuke soome aimestikuga võrdlemiseks, kuna »Kalevalaga» Kreutzwald tutvunes ligemalt ju alles pärast Schiefneri saksakeelse tõlke ilmumist 1852. »Tuus(u)last tulid tuuseldajad», see värss on juhtind Kreutzwaldi tuletama (küllap saksa suffiksi -er sugestioonil) oma tuuslar-sõna.

Muidugi tuleb Kreutzwaldi värssegi võtta suure ettevaatusega, sest neil ei ole tihti mingit rahvapärast põhja, isegi siis mitte, kui ta lisab neile täpsad andmed üleskirjutamise paiga ja kas või lauli-

¹ Selle sõna lõpposa on ebaloetav.

kutegi kohta! Ka käesoleval juhul esitet värsid on sellistena tõenäoliselt Kreutzwaldi oma ümbertöötus. Kuid teatav rahvapärane alus on neil siiski, mis juhib meid seekord pulma tõrjenõiduse juurde. Esitan ainult paar näidet Kreutzwaldile tuttavamast Viru-Alutaguse repertuaarist:

Kui pruut viidi peiu tupp, isamees eesotsas; isamel oli piits käes, plaksutas piitsaga seina:

Välja t u u s i j a d tuasta,
Välja lausujad laesta,
Nõiad lõhnasta ladugu —
Sisse siiditsed tulevad,
Kalevised krapsutavad.

ERA II 14, 599 (6) — Torma, Kasepää (1929).

Eile läksid kui isanda,
täna tuled kui kuningas,
tood proua (?) tules.

Välja t u u s a d (tuuslarid?) toasta
ja lausujad laesta,
nõiad lee lõukaalta,
arstid ahju paistelt.
Puhastuakse tubaje,
sinipõlle põrmandale.

E 64953 (6) — Kadrina (1930).

T u u s (i) j a ~ tundja, t u u s e l d a j a ~ tun(d)seldaja, samuti rootsipärane *tuusel* on igatahes rahvakeelsed terminid (nendest ligemalt vt. minu raamatuis »Estnische Volksdichtung und Mythologie«, lk. 31 ja 69, »Eesti rahvausundi maailmavaade«, lk. 34). Kurioosumina õnnestus mul aga lõpuks leida ka veel lähemat sõnavastet tuuslarile ja selle võõrapärasele suffiksile:

Ühel mihel old ristimata laps kodu. Mees mend järvele varru kalu püüdma. Ei ole saand kalu ja old üsna kurb. Üks must mees pugend järve kaldast välja ja tuld temä juure. Mees kurtand, et temä tahab last ristida, aga ei saa kalu. Temä ööld: »Kutsu minu ka varru, siis saad kalu küll!» Mees luband kutsuda. Nüüd saand kalu küll. Hakand varru pidama ja saat sulase teda kutsuma. Sulane mend ja koputand kolm kerda jalaga juhutatud kohale. Uks tehtud lahti. Sulane mend sise, kuid kukkund toas otseti paku peele. Sulane öeld: »Migäs tuhat kurat siin jalus oli!» Siis tulled kohe reemsa näoga vanamees ja vanamoor vasta. Sulane öeld: »Meie peremees saab nüüd teid varru kutsuma.» Neil old meel hää, et neid kutsuma tulnud. Siis küsind sulaselt: »Noh, kes seel varrus on ka?» Sulane öeld, et »Jumal on ja Jeesuse ema Marja ka.» Siis jäänd kuulama ja öeld, et »kas vana

tuuslaagar ka on! Ei mina siis tule! Kui temä ühekorra viskas mulle kabula kõikaga vasta puusa! Kui pohja tuul tuleb, küll see vahel kidistab minul puusas. Kas sul on kotti? Ma saadan siis hambaraha tidele.» Sulane andand siis rootsikodi. See pand kodi täüs. Kahekesi tostand kodi hobuse pee. Saand sulane kuo, kutsund peremehe, et »tule aita maha: pani hambaraha kohe kodi täüe.» Peremees mend aidand tostada ja öeld: »Medäs kurat temä siia kotti on pand?» Siis on menned hambaraha haavaleheks. — ERA II 57, 244/5 (2) < Kuusalu, Kolga ranna Virve küla — Õpõtaja Karl Biider, Eva Velströmi jutustuse järgi (1932).

Muidugi huvitas see »vana tuuslaagar» mind erakordselt ja nõutasin kohe täiendavaid andmeid. Siis selgus aga jälle uus ja eesti rahvaluuleteadusele nii palju kordi fataalne kurioosum: järelpärimisele ERA korrespondent vastas, et »tuuslaagar» on tekkind tal kogemata ümberkirjutuse trükiveana, kuna mustandis seisvat tumslaagar (tumpslaagar): »Eva Velström, keda ma eile õhtul veel küsitlesin, ütles, et tema olla nii seda norespõlves vanemait kuulnud ja et nii vanapagan nimetanud jumalat: tums-laagar; muud ei tea ta selle sõna kohta öelda ja tema algupärast ei tea midagi» (ERA II 57, 267).

Mida tähendab õieti »tum(p)slaagar» ja kust see on saadud Kuusalu rannikule, mil on teatavasti nii tihedaid sidemeid just Soome rannikuga? — Sõber L. HAKULINEN juhtis kohe minu tähelepanu rootsi »trummilööja» nimetusele *trumslagare* (nähtavasti alasaksa lainsõna, vrd. ülasaksa Trommelschläger). Mingi häälikulise komistuse tõttu sõna on moondund Kuusalus tumslaagariks, kuna normaalsem oluiks sõnaalguline tr- ehk r-. Et taevataati, resp. pikset on kutsutud meil mujalgi just trummilööjaks, seda tõendavad äsjaesitet jutu teisendid selgesti: varruliste hulgas mainitakse ms. nimelt »Müristuse Mäts, Välgu Juhan ja Taeva trumm» (H II 46, 676, nr. I < V.-Maarja), »Taeva Trummal¹, Müristamise Mats, Välgu Joan» (H II 39, 269, nr. 410 < Koeru). Ka lätlased ütlevad pikse kohta taeva trummeldaja: debess bunguotājs (LP VII 495).

¹ *Trummal*-sõna esineb rahvalauludeski juba saja-aastases Knüpfferi kogus:

Minna Trummali toasta
 Pillipuhjade perresta
 Kandlelõja kamerista

ELG, b 163/4 (180) < Kadrina.

Kas Kreutzwald tundis üldse lokaalset saksa-rootsi lainsõna tumslaagar, kui ta »tuusija» ja hõimuromantika paisutusel lõi oma soome tuuletarga tuuslari? — Kes seda teab! Ühte näeme ometi: päris ilma rahvapärase aluseta pole isegi Kreutzwaldi näiliselt nii fantastilised ja suurepiirdelised kujud mitte. Kui ent koristame neilt võõra võõba ja kunstlikud ehted, jõuame ikka jälle sellele illusoorsetele nii suure ja reaalselt nii väikese vastolule, mida juba algul meie oludele iseloomustavaks rõhutasin: ka tore tuuslar pole tõeliselt ju muud midagi kui tavaline tuuseldaja, ainult keeleliselt kes-teab mis mõjudel moonutat kujul.

Ja kõigest kainenemisest hoolimata jätkub meil ikka veel see autosugereeriv tung illusoorsete suuruste järgi: alles aastal 1927 loodi tuuslari eeskujul hiis-sõnast kunstlik hiislar elustadakavatsetava muinaseesti taara-usu preestri ehk hiitarga nime-tuseks. Kuid nagu tuuslar ärkamisaja romantikale, nii tunnukse ka hiislar rabavalt sümboolne tänapäeva epigoonide õhulossidele: olematule baasile ei saa midagi püsivat ehitada, liiati veel rahvuslikku kultuuri või algupärast usundit.

OSKAR LOORITS.